

A photograph of a man in a straw hat and green overalls guiding a brown horse through tall grass. The horse is pulling a wooden frame, and the scene is set outdoors under a blue sky with clouds. The text "NATIONALMUSEETS Arbejdsmark 2015" is overlaid on the image.

NATIONALMUSEETS Arbejdsmark 2015

Indhold

- 7 Forord
PER KRISTIAN MADSEN
- 8 **Ramses i Ravning – en personlig skitse**
MORTEN AXBOE
- 22 Fortidens spor og fremtidens forbindelse
– bevaring og naturvidenskab på Femern Bælt
projektet, Danmarks største arkæologiske
udgravning
MORTEN FISCHER MORTENSEN, OLE BENNIKE,
LARS EWALD JENSEN, CATHERINE JESSEN, ANNEMARIE
JUUL, ANETTE HJELM PETERSEN, SØREN ANKER SØRENSEN
OG TERJE STAFSETH
- 36 Papooser og amuletter
– jægerstenalderens børneværn
PETER VANG PETERSEN
- 50 Vasagård på Bornholm – palisader, solsten
og et 4.900 år gammelt, dekoreret kulthus
POUL OTTO NIELSEN, JENS ANDRESEN OG
MICHAEL S. THORSEN
- 64 Egtvedpigen kom langvejsfra
KARIN FREI OG ULLA MANNERING
- 76 Fra Amarna til Ølby, fra Nippur til Melby
– bronzevalderens glasperler på rejse
FLEMMING KAUL, ANNE HASLUND HANSEN,
BERNARD GRATUZE OG JEANETTE VARBERG
- 88 Gudinden Athana Lindia og
hendes helligdom på Rhodos
SANNE HOFFMANN
- 104 Danmarks ældste løg
METTE MARIE HALD, PETER STEEN HENRIKSEN,
LARS JØRGENSEN OG IRENE SKALS
- 116 Himmelsk og jordisk jern i Grønlands forhistorie
– ny teknologi og gamle problemer
JENS FOG JENSEN, MARTIN APPELT, MIKKEL MYRUP,
HENNING HAACK OG MICHELLE TAUBE
- 132 Vikingernes hvidkalkede haller
– kalkbrænderiovne fundet ved Tissø
SANDIE HOLST OG PETER STEEN HENRIKSEN
- 142 Kranier på afveje
JETTE ARNEBORG, PER KRISTIAN MADSEN, KARIN M. FREI,
JAN HEINEMEIER, MARIE LOUISE S. JØRKOV,
NIELS LYNNERUP, CHARLOTTE PRIMEAU OG CHIARA VILLA
- 154 Hammershus – korsfarer- eller ærkebispeborg?
NILS ENGBERG, VIVIAN ETING, JØRGEN FRANDSEN,
FINN OLE SONNE NIELSEN OG DORTHE WILLE-JØRGENSEN
- 168 Maglebyskatten
– en møntskat fra Grevens Fejde på Møn ca. 1535
MICHAEL MÄRCHER
- 184 En hidtil ukendt krypt under Mørke Kirke
HANS MIKKELSEN, CARSTEN KORTHAUER,
BRUNO VIUF LARSEN, ANNE ROSTGAARD NIELSEN,
CHARLOTTE PRIMEAU, MAJ RINGGAARD OG
HANNE SCHAUMBURG SØRENSEN
- 200 Maler I så det hele op?
– om retouchering af kalkmalerier
ISABELLE BRAJER OG SUSANNE ØRUM
- 214 500 års farver i de danske kirker
– at udsmykke, pryde og bevare
KARIN VESTERGAARD KRISTIANSEN
- 230 Omvendelsens billeder
– om Anton Dorphs altertavler
DAVID BURMEISTER KAARING OG
MARTIN WANGSGAARD JØRGENSEN
- 244 Den russiske general og hans
enestående samling på Tøjhusmuseet
JAKOB SEERUP
- 258 ”Hverken gammel, velbevaret eller køn”
– Fixelancen, det første fixerum I Danmark
BOBO KRABBE MAGID OG CHRISTIAN SUNE PEDERSEN
- 270 Langhalm og gamle æblesorter
– Frilandsmuseets levende kulturarv
SIGNE DINSEN
- 284 Fra vikingetid til nutid
– på besøg i det nye Kongernes Jelling åbnet i 2015
MARIA PANUM BAASTRUP, HANS OLE MATTHIESEN
OG MORTEN TEILMANN JØRGENSEN

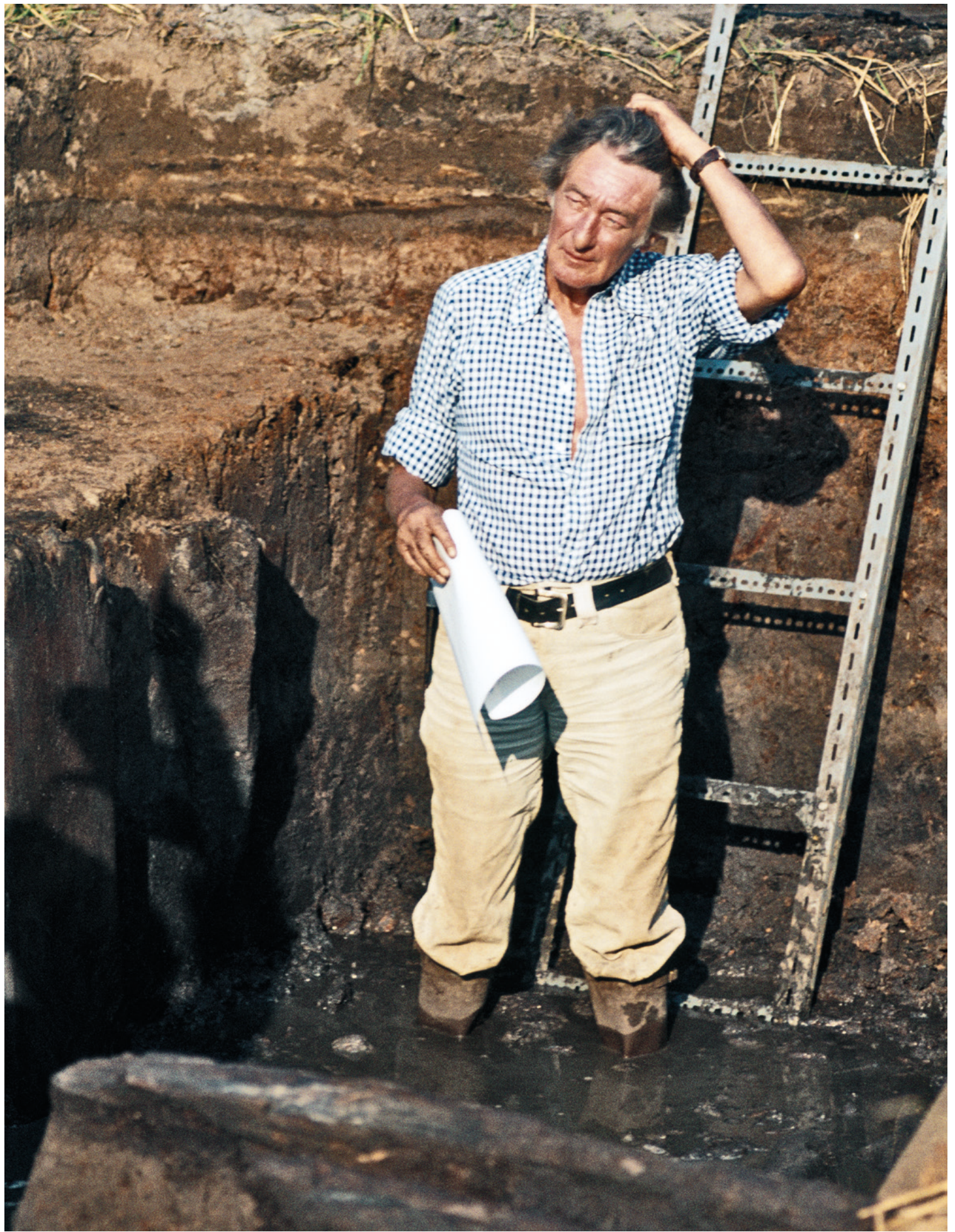
Ramses i Ravning

- en personlig skitse

AF MORTEN AXBOE

Mellem 1972 og 1982 undersøgte Thorkild Ramskou (1915-85) fra Nationalmuseet en 760 m lang og 5 m bred bro af egetræ over Vejle Å i Ravning Enge, dateret til ca. 980 e.Kr., altså Harald Blåtands tid. Denne artikel fortæller om udgraveren, der var en af Nationalmuseets markante skikkelser, om livet i skurvognen og om det miljø, der omgav udgravningen.

"Ramses"

Blandt venner og kolleger hed Thorkild Ramskou aldrig andet end "Ramses". I hans generation af museumsfolk var der flere, som gik under et navn, der var afledt af deres efternavn: "Jacob" var etnografen Werner Jacobsen, "Anders" var Harald Andersen, grundlægger af tidsskriftet "Skalk", mosegeologen Jørgen Troels-Schmidt hed naturligvis "Troels", og Ramskou blev altså til "Ramses". Det var derfor afslørende, da en lidt fjernere kollega spurgte: "Hvad mener du, Thorkild?" – han ville gerne være med i kredsen, men vidste ikke, at man *aldrig* sagde "Thorkild" til Ramses!

Allerede i 1953 fandt man de første pæle fra Ravning-broen, men på det tidspunkt kunne man ikke datere dem. Omkring 1970 indsendte en lodsejer en ny prøve fra broen, og den blev kulstof 14-dateret til vikingetid. Det var næppe tilfældigt, at det blev Ramses, der tog udfordringen op. Vikingetiden var hans speciale, og desuden var han ikke bange for utraditionelle opgaver. Foruden almindelige udgravninger undersøgte han mere uortodokse anlæg som en ring af stenspor ved Birkendegård nær Kalundborg og en udpløjet ringvold ved Lellinge vest for Køge. Begge gravninger startede på grundlag af luftfotografier, og begge viste sig vanskelige at få klarhed på med hensyn til funktion og datering. Først i 2014 lykkedes det at bekræfte mistanken om, at Lellinge-volden (nu kaldet "Borgring") var fra vikingetid.

Jeg var med ved Ravning i to sæsoner, nemlig 1973 og 1975, det første år sammen med Else Asmussen (fig.2) – vi havde begge gravet med Ramses tidligere – og det sidste med Mogens Schou Jørgensen (fig.3). Else blev siden ansat

Fig.1

Vejle Ådal set fra SV med forløbet af Ravningbroen markeret.

Vejle Ådal seen from the south west with the course of the Ravning bridge marked.

Foto: Morten Axboe 1978

ved Holbæk Museum og senere igen ved Det Kgl. Bibliotek, mens Mogens, der allerede her i studietiden havde markeret sig som udforsker af oldtidsveje og -broer, kom til Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat. Her fortsatte han arbejdet med Ravning-broen efter Ramses' død, indtil han selv blev ramt af sygdom.

Eggen omkring broen

Vejle Å har i århundreder været en barriere mellem beboerne nord og syd for ådalen, som ved Ravning var bred og sumpet og vanskelig at passere. Indbyggerne i Vork syd for åen og dem i Ravning nord for den havde ikke meget med hinanden at gøre; der skal sågar have været forskel på dialekterne på de to sider af dalen. Der blev kun etableret fast overgang her to gange, nemlig i vikingetiden og sidst i 1800-tallet, og begge gange var det overordnede trafik hensyn, der lå bag, ikke lokale.

Jellings betydning netop på Ravningbroens tid er blevet understreget af de senere års fund af kæmpe-skibssætning, palisadeindhegning, osv. omkring kirken. Efter den kortvarige storhedstid var der ikke længere brug for broen, og

Fig.2

Else betragter TV-holdet.

Else watching the TV crew.

Foto: Morten Axboe 1973

Fig.3

Tre af udgravningens centrale personer: Mogens, Jens og Hans.

Three of the central figures of the excavations: Mogens, Jens and Hans.

Foto: Morten Axboe 1975

der kom først en fast passage her igen, da jernbanen Vejle-Vandel åbnede i 1897 (fig.4). Ravning station og et par andre huse blev placeret, hvor den nordlige ende af vikingetidsbroen i sin tid tog land, og landevejen blev nordfra ført ned gennem "Fandens Dal" og videre over åen, så man også kunne nå banen sydfra. Broen blev senere fornyet, men selv den nye bro var ikke meget bredere end vikingetidsbroen. Efter lukningen af banen 1957 blev området ved den nedlagte station igen en slags ingenmandsland.

Menneskene omkring gravningen

Miljøet omkring gravningen bestod først og fremmest af de jordejere, som ejede de enge og dambrug, hvor broen lå, og til en vis grad også af beboerne i og ved den tidligere station. Jens Lund Olsen, der havde indsendt de træprøver, som gav stødet til udgravningerne, og hans kone Anni boede på en gård ved Ravning, men Jens var i øvrigt grossist og solgte bilreservedele. Da jeg gravede i Ravning, kørte han i

Fig.4

Den første landevejsbro, fotograferet omkring 1911. Til venstre Svend Aage ("Kanal-Aage") som barn.

The first road bridge, photographed around 1911. Left: Svend Aage ("Canal-Aage") as a child.

Fig.5

Jens vasker pæle, der er taget op til dendrokronologisk datering. Tilskueren er vistnok "Kanal-Aage".

Jens washing posts taken up for dendrochronological dating. The spectator is probably "Canal-Aage".

Foto: Morten Axboe 1973

en elegant Rover. Det var et sjældent mærke, og det var fuldt bevidst; han mente, at hvis han kom i Jaguar eller Mercedes, ville hans kunder tro, at han tog for høje priser. Men de vidste ikke, hvor dyr Roveren var! Jens var meget engageret i udgravningerne og gav gerne en hånd med (fig.5), og da han senere gik fallit, skaffede hans arkæologiske interesse ham job på Vejle Museum. Han døde pludseligt på en personaleudflugt til Trelleborg; en værdig død for en mand, der var så optaget af vikingetiden.

En anden vigtig kontakt var familien Pedersen, der ejede det dambrug syd for åen, hvor broen endte. Familiens patriark de første år var Svend Aage, en ældre herre, der i Ramses' lommebøger også kaldes "Kanal-Aage". Han må have haft en funktion i forbindelse med afvandingskanalerne i ådalen, og havde vist været en person, man skulle holde sig gode venner med; men han levede kun de første år, gravningerne stod på. I øvrigt bestod familien af hans kone Mette, sønnen Hans og dennes kone "Søster".

Sammen med Jens var Hans den hyppigste og mest velkomne gæst på gravningen (fig.6). Han var humoristisk og kunne godt lide at drille. Han kaldte sig "Den fattige fisker fra Vork" og sagde om sin sparsomme hårpragt, at han bare behøvede en satellitklipning – en tur rundt om månen. Hans og Søster havde en cockerspaniel ved navn Jeppe. Den kunne et nummer, som Hans gerne demonstrerede: Når den lå og gnavede på et ben, spurgte Hans "Er det en god been, Jeppe", og Jeppe svarede med en høj knurren.

Nord for broen boede Villy i den tidligere station (jeg har et gammelt notat om, at man ikke skulle tro på alt, hvad han fortalte), og Gunnar og Gudrun, der ejede dambruget nord for åen, og hvis hus tidligere havde været købmandsbutik. Jens Lund Olsen var ikke den eneste lodsejer, der havde andel i broen; en anden var Jens Møller i Vork. I hans have stod der et solur (fig.7), smukt placeret med en oppløjet brostolpe som sokkel! Villy placerede også en stor stolpe i sin forhave (fig.8), men den havde vist ikke så meget med broen at gøre, som han hævdede.

Fig.6
Hans. I baggrunden den tidligere købmandsbutik.

Hans. In the background, the former grocery.

Foto: Morten Axboe 1975

Fig.7
Soluret i Jens Møllers have med en brostolpe som sokkel.

The sundial in Jens Møller's garden with a bridge post as plinth.

Foto: Thorkild Ramskou

Fig.8
Villys pæl, som han hævdede stammede fra broen.

Villy's pole, which he claimed came from the bridge.

Foto: Morten Axboe 1975

Det var ganske mange, der skulle hilses på og træffes aftaler med ved starten af hver gravesæson. I et brev hjem har jeg noteret, at i 1973 var det os, der tog rundt og hilste på, mens vi to år senere sad i skurvognen og modtog visitter fra venner og lodsejere. Og ved afslutningen af 1975-sæsonen noterede Ramses, at efter afskedsvisitterne havde vi næsten kaffeforgiftning!

Ramses som formidler

Ramses var en glimrende popularisator. Det handlede ofte om vikingetid, og han trak flere gange særlige emner frem som dagliglivets takt og tone i bogen "Vikingerne hverdag" med fyldige afsnit om humor og øgenavne, morsomt illustreret af Bo Bojesen. Filmen "Gribedyret", som han lavede i 1959 sammen med tegneren Holger Philipsen (kaldet "Gribedyret Philip"), formidlede i rigt mål de humoristiske muligheder, de små ornamentale væsner byder på. Ramses holdt mange foredrag, både rundt i landet og i Oldskriftselskabet, hvor han som sekretær flere gange måtte redde en foredragsaften, når foredragsholderen svigtede. Han havde også holdt radioforedrag og fortalte, hvor nervøs han var første gang. Det var en direkte udsendelse, og han drak så meget vand undervejs for at klare stemmen, at en bekendt spurgte "Sig mig, havde du sæler i studiet?".

Men nu var det fjernsynet, det drejede sig om. Piet van Deurs gjorde meget ud af aktuelle arkæologiske undersøgelser, og Ravning-broen var selvskreven som emne. Han og

Fig.9

TV-optagelse: Ramses, Piet van Deurs (med mikrofon) og hans hold.

TV broadcasting: Ramses, the TV man Piet van Deurs (with microphone) and his crew.

Foto: Morten Axboe 1973

hans hold var på besøg i 1973, hvor vi havde nogle præsentable brofag at vise frem (fig.9). Ramses pegede og fortalte (fig.10), Kanal-Aage var også med ifølge lommebogen, og fotografen var så ivrig for at få gode nærbilleder af brostolperne, at han blev ganske våd bagi.

Drikkevaner

Ramses var erklæret alkoholiker. Under en udgravning i Sverige, hvor alkoholpolitikken kun tillod begrænsede indkøb per måned, havde han afgivet en bestilling, der gik langt ud over det tilbadte. Da ekspeditricen påpegede det, lænede han sig ind over disken, så indtrængende på hende og sagde: "Jamen, jeg er alkoholiker!", og så fik han det ønskede uden videre ophævelser.

Spurgte man Ramses, om han ville have en "køkkenskriverbajer", mens han lavede mad, fik man svaret "Dumme spørgsmål besvares ikke". Naturligvis ville han det. Når den var drukket, kunne han bemærke "Der er heller ikke noget forslag i de købe-bajere". Silende regn og andre fortrædeligheder kunne få kommentaren "Det er lige til at falde til druk over". Men der var ikke noget at mærke på ham; han bar sine promiller med stor rutine. Og han lagde bestemt mærke til, hvad han drak, værdsatte en god portvin, og da han fandt kvan ved Vejle Å, blev den naturligvis brugt til kryddersnaps.

Det skal siges, at indstillingen til alkohol var anderledes end nu. Det var accepteret at drikke på arbejdet, og når man besøgte en udgravning, havde man ikke wienerbrød med, men øl.

Hedebølgen 1975

Når man tænker på, hvordan Ramses satte pris på mad og drikke, gør det indtryk at læse i lommebogen: "Gad ikke spise middag!! Gad næsten ikke drikke øl. Det var for varmt". Det blev skrevet i begyndelsen af en varm periode i 1975, hvor vi gravede ved den nordlige ende af broen med solen bagende ned på os, skoven og bakkerne nord for ådalen. Temperaturen i skyggen kom op på 30-35°, og det var for meget, selv for Ramses, hvis hud ellers var brungarvet af mange års udgravninger. Næste dag hedder det "Kl. 1/2 12 viste termometeret 33°, og resten af eftermiddagen drev vi bare. Kørte til Nørup Kirke og til Randbøl. Fik eftermiddagsvand [på en normal dag havde det været øl]. Besluttede at begynde kl. 6 i morgen tidlig", og dagen efter "Gravede jord, men ved middagstid gav vi op. 35° i skyggen, godt og vel. Der drikkes mere vand end øl. Besluttede at begynde tidligt i morgen søndag. Gad ikke spise frokost. Sild, løg og æggeblomme til middag!". Vi gjorde alvor af at starte tidligt og kørte den næste uge fra Jelling kl. 4 om morgenen: "Var i gang kl. 5; nede i dalen var det kun 13° og mosekonebryg, men ak, kl. 10 var det 32°, kl. 11 34°, og så holdt vi op. Kun i dampbad har jeg tidligere svedt sådan". Øl og vand blev kølet i en bæk, der kun var 18° varm – herligt svalende! De eftermiddage, hvor det blev for varmt til at arbejde – selv med det unormalt store forbrug af vand – søgte vi ind i skyggen

Fig.10
Ramses under fjernsynsoptagelsen.

Ramses during the TV recording.

Foto: Morten Axboe 1973

under træerne (fig.11) eller kørte på udflugt til kølige kirker i omegnen. En af dagene besøgte vi også billedhuggeren Robert Jacobsen, som Ramses naturligvis kendte, på hans gård ved Egtved, hvor han dels havde værksted og dels kunne vise os en del af sin store samling af afrikanske masker.

Fig.11

Forfatteren med tidstypisk frisure og Ramses.

The author with period hairstyle and Ramses.

Foto: Mogens Schou Jørgensen 1975

Madkunst

I dagligdagen spillede maden en langt større rolle end drikkevarerne, og Ramses' lommebog nævner altid, hvad der blev spist den dag. Han var en fremragende kok, der kunne trylle med en skurvogns sparsomme køkken. Råvarerne skulle være i orden. En dag, vi passerede en grønthandler, der reklamerede med friskopgravede nye kartofler, tog Ramses en kartoffel fra kassen og prøvede, om han kunne gnubbe skrællen af med fingeren. Det kunne han ikke og gik videre med kommentaren "De er ikke fra i dag". I 1971 udgav han en kogebog "Den gastronomiske arkæolog på udgravning" med retter, der kunne laves på udgravninger og under tilsvarende primitive forhold, og i 1974 "Stegt og kogt i Danmarks Oldtid". Ramses' sympati lå klart hos det stegte, som det fremgår af hans karakteristik af overgangen til bondestenalder: "Grødpes-rioden nærmede sig ubarmhjertigt".

Den 2.9.1975 siger lommebogen: "Hestemørbrad til middag – Mortens debut som hesteæder". Jeg husker det uden glæde. Men det var åbenbart noget, der skulle prøves, når den lokale slagter kunne skaffe hestekød. På en anden udgravning blev en af mine studiekammerater også budt på hest, og Ramses noterede i lommebogen, at offeret på forhånd havde samme fornemmelse, som hvis han skulle spise hund til frokost. Nej, så hellere nyrer i portvinssauce ("rognons au Porto" i lommebogen – man var vel frankofil!). Ramses optrådte med den som gæstekok i TV-køkkenet, hvor han med rund hånd krydrede saucen, mens han med sin ru stemme messede "Saucen jævnes med paprika". Heller ikke kalvenyrer var en dagligvare hos slagteren, men de kunne skaffes.

Ramses fortalte, at engang han forhandlede nyrer med en slagter, var der en dame, der spurgte "Er det noget, man giver en lille hund?" – selv kunne hun åbenbart ikke forestille sig at spise det!

Et gennemgående tema i udgravnings-menuerne var shishkebab – eller chiche kébab, som Ramses skriver i lommebogen og "Den gastronomiske arkæolog". Hverken navnet eller retten var særlig almindelig i Danmark på det tidspunkt, så her slår det frankofile igennem igen. Det var i al sin enkelhed mundfuld-store stykker kød sat på spid sammen med stykker af løg og tomat og stegt over trækul, mens der blev drysset timian eller rosmarin på. Det gav ikke kun smag, men også en skøn duft til røgen, så vi helt ned i den anden ende af udgravningsfeltet kunne mærke tænderne løbe i vand. "Køkkenet" kunne laves på enhver udgravning (fig.12): Nogle passende marksten som indramning af ildstedet, eventuelt suppleret med et par metalstikker med ringformet hoved, som ellers blev brugt til målesnore i udgravningen. De år, hvor gravningen lå midt ude i ådalen, vovede Ramses dog ikke at anlægge et ildsted af frygt for at sætte ild til de tykke tørvelag. Vi måtte nøjes med skurvognens gasblus.

Tusindårsfester

Ravning-broen var et af de første fund i Danmark, der blev dendrokronologisk dateret, og resultatet kom som sendt fra himlen: Den første datering lød på 979+/-1 år e.Kr. Det gav både mulighed for at sætte broen ind i en historisk sammenhæng og anledning til at fejre dens 1.000-års fødselsdag – flere gange endda, takket være dateringsusikkerheden. Det skete med manér både i 1978 og 1979; i 1980 var der ingen udgravning. Festdeltagerne var de sædvanlige naboer samt nuværende og tidligere deltagere i undersøgelsen, og begge år var der sorte ørreder fra grillebøren på menuen, i 1979 suppleret med røget lammelår og rygeost. De "sorte ørreder" og "grillebøren" kræver en forklaring. Fiskene stam-

Fig.12

Ramses og Carsten Paludan-Müller i et typisk kebab-køkken i Vindinge.

Ramses and Carsten Paludan-Müller in a typical kebab kitchen at Vindinge.

Foto: Morten Axboe 1973

mede naturligvis fra Hans' fiskedamme og var derfor så friske og lækre, som man kunne ønske sig. Men de hørte til de fisk, som skattevæsnet aldrig hørte om. Portionsørreder til 16 deltagere kunne ikke steges på det almindelige ildsted, så der blev anlagt et trækulsbål i udgravningens trillebør, der til lejligheden skiftede navn til "grillebør". Fiskene blev hver for sig pakket ind i aluminiumsfolie og stegt i gløderne. Resultatet var fremragende.

I forbindelse med festen 1978 deltog vi i jagten på Den Store Sten syd for broen. Brobyggeri var jo en bemærkelsesværdig sag i vikingetid og tidlig middelalder, og vi kender runeindskrifter som "Sasser rejste sten og gjorde bro". Så hvorfor skulle et anlæg af så kongelige dimensioner som Ravningbroen ikke have været markeret med en eller flere sten – helst med runer, naturligvis, men en maske som på stenen ved Sjellebro i Østjylland ville heller ikke være at foragte. Der blev faktisk talt om en stor sten, der skulle ligge i marken syd for broen og have generet pløjningen. Der var tidligere blevet ledt efter den, bl.a. i 1976, hvor Mogens uden held forsøgte sig med det nymodens instrument metaldetektoren (fig.13). Nu havde Ramses fået fat i et stenspyd, og vi prøvede at prikke os frem i det område, hvor stenen skulle ligge. Vi fandt den ikke, men året efter blev der faktisk fundet en 1,6 m høj sten nedgravet i hulvejen nord for broen. Villy i stationen kunne fortælle om endnu en sten, som skulle være sprængt "til skurepulver". Han sagde det vist ikke direkte, men det lå i ordene, at det var Hans' far, der havde sprængt den, og at Villy var skæpperæd for "Kanal-Aage", så han må næsten have fortalt os historien, mens den gamle endnu levede.

Sproget på udgravningen

På udgravning var man tæt sammen i ugevis. Både Else og jeg havde gravet sammen med Ramses i flere sæsoner og som andre grupper udviklet et fællesskab, der også gav sig sproglige udslag. Et af dem var et replikskifte, vi brugte, når der var grund til at ryste på hovedet af verdens dårskab og altings nederdrægtighed: Ramses: "Ved heller ikke, hvordan det er med alting"; Else: "Nej, hvad skal det *ende* med"; Morten: "Hvad de dog finder *på*". Så havde vi i hvert fald markeret et sammenhold mod en ond omverden. Vi kunne også trøste os med

Fig.13

Mogens og Hans med minesøger. I baggrunden redskabshuset ved Hans' fiskedamme.

Mogens and Hans with mine detector. In the background the toolshed at Hans' fish ponds.

Foto: Thorkild Ramskou 1982

en af Ramses' yndlingsbetragtninger: "De gode får deres belønning, og de onde får deres straf – og de bliver straffet *hårdt!*".

Trods Ramses' gastronomiske kvalitetsbevidsthed havde vi pålægschokolade i skurvognen, fordi Else havde en svaghed for dette ellers så foragtede pålæg. Det kunne finde på at springe af brødet, mens man spiste, så derfor gav Else sin chokolademad et raskt forebyggende dask, døbt "chokoladeslaget". Og hvis dåsesardiner (kaldet "diner") også truede med at smutte af brødet, måtte de jo have et "sardinslag".

Tværs over udgravningen i 1973 lå resterne af en arbejdsplatform fra bygningen af broen, og efterhånden som vi gravede os ned omkring den, kom den til at ligge på en sokkel af tørv (fig.14). Den var en del i vejen og fik navnet "Svumpuklen" – et gammelt, lidet brugt skældsord, der passede godt til den pukkel, den dannede i feltet. Og da Jens kom fra Fyn, hvor dialekterne kan have andre bøjninger end rigsdansk, blev den omtalt som "Svumpukli"; sikkert stridende mod al sund fynsk grammatik.

Lidt mere snak fra skurvognen: Ramses var engang i færd med at udgrave en jernaldergrav et sted langt ude på landet, hvor ældre menneskers tandsæt oftest var leveret af tandteknikeren. Det gjaldt sikkert også den kone, der stod og så på, da han med et flot strøg med børsten frilagde den dødes velbevarede tænder. Hendes spontane udbrud var i hvert fald "Næ, er de tænder hinner egne?". Vi fik også Ramses' uromantiske tolkning af lærkens jublende sang: "*Jeg* er den største og stærkeste lærke her på marken, og hvis nogen vover sig ind på mit område, skal jeg rive røv og vinger af ham, så han må *gå* hjem!". En trivelig person kunne få kommentaren "Han/hun er kommet godt gennem vinteren". Og når det var lige før et eller andet skulle ske, kunne Ramses sige "Und jetzt kommt der große Augenblick, wo die Affen ins Wasser springen!".

Fig.14

Ramses tegner. Nederst til venstre ses "Svumpuklen" dækket med sort plastik.

Ramses drawing.

Foto: Morten Axboe 1973

Epilog

Da vi gravede i Ravning, nærmede Ramses sig de 60 år, og han bar præg af et langt liv og de glæder, han havde nydt undervejs. Stemmen var hæs og ansigtet furet, men stadig markant, og han var en personlighed, der gjorde indtryk, uden at han behøvede at føre sig frem (fig.15). Han havde musiske anlæg; tegnede for sin fornøjelses skyld og havde spillet tværføjte, "men det er ikke sjovt at sidde og hyle i sådan en alene". Han havde været en flot mand og kunne antyde, at han havde benyttet sig af det ("Reykjavik – der kendte jeg engang en dejlig pige"). I 1937 deltog han i Det nordiske Arkæologmøde i København. Når man studerer billedet af kongresmiddagen, der blev holdt i Det Moltkeske Palæ, er der to personer, man særlig lægger mærke til, selvom de ikke er centralt placeret, fordi de fanger ens blik og nærmest brænder ud gennem billedet. Den ene er sprogforskeren Lis Jacobsen, initiativtager til Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og udgiver af Ordbog over det Danske Sprog og af Danmarks Runeindskrifter. Den anden er Thorkild Ramskou.

Fig.15

Ramses i ådalen. Slidt, eftertænksom, men stadig en personlighed, man lagde mærke til.

Ramses in the river valley. Worn-out, thoughtful, but still a personality you noticed.

Foto: Morten Axboe 1975

LITTERATUR

Jørgensen, Mogens Schou: "Vikingetidsbroen i Ravning Enge - nye undersøgelser" i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1997, s. 74-87.

Ramskou, Thorkild: "Vikingetidsbroen over Vejle ådal" i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1980, s. 25-32.

FORFATTEROPLYSNINGER

MORTEN AXBOE
museumsinspektør, dr.phil.
Danmarks og Middelhavslandenes
Oldtid
Nationalmuseet

ENGLISH SUMMARY

Ramses in Ravning – a personal sketch

The article is a personal account of the people and the milieu around Thorkild Ramskou's excavation of the Viking Age Ravning Bridge in the 1970s. A longer version will appear in Peter Pentz' coming publication on the Ravning bridge in English.

Nationalmuseets Arbejdsmark 2015

Redaktion:

Per Kristian Madsen og Ingrid Wass
©Nationalmuseet og forfatterne

Alle manuskripter underkastes
anonym fagfællebedømmelse.
Arbejdsmarkens redaktionelle
retningslinje: [http://natmus.dk/
forskning/nationalmuseets-
udgivelser/](http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/)

All papers are subject to anonymous
peer refereeing.

Editorial guidelines:

[http://natmus.dk/forskning/
nationalmuseets-udgivelser/](http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/)

ISBN: 978-87-7602-330-0

ISSN: 0084-9308

Printed in Denmark 2015

Grafisk tilrettelæggelse og sats:

Stine Raun Nissen og Pia Brejnholt

Billedbehandling og tryk:

Rosendahls - Schultz Grafisk a/s

Engelsk oversættelse af billedtekster og resumeer:

James Manley

Korrektur:

Jørgen Lethan

Udgivet af:

Nationalmuseet
Frederiksholms Kanal 12
1220 København K

Salg til boghandlere:

Nationalmuseets butik

Forside: Høst af svedjerug.
Front cover: Harvesting "swidden rye".
Foto: Anker Tiedemann

Bagside: Rød Kortstilk.
Back cover: Rød Kortstilk.
Foto: Anker Tiedemann

Nationalmuseet
National Museum of Denmark

